

АЛЕАТО́РИКА (лат. *aleatorius* — гральний, гравецький) — вид композиторської техніки 20 ст., напрям музичного авангардизму, принципом якого є навмисна випадковість виникнення тих чи інших компонентів музичного тексту під час його творення або виконання. Мист. завдання А. — витворення характерних звук. ефектів, переважно «плямоподібного», «загадково-коливного» типу. Здебільшого поєднує два компоненти: повторювані звук. фігури і дуже швидкий темп їх виконання, що створює певний перцептуальний ефект — люд. слух вловлює тільки заг. ефект звучання, фактично не сприймаючи деталей. А. тісно пов'язана із *сонористикою* і, як правило, є її «технологічним» знаряддям. Розрізняють А. обмежену, де окремі («каркасні») елементи муз. тканини підлягають фіксованому, точному визначенню (напр., виконав. склад, звуковисотні орієнтири, хронометраж звучання), і необмеж. А., що заперечує будь-яку структурну визначеність муз. твору. А. сформувалася у 50-х рр. 20 ст. в країнах Зх. Європи (К. Штокгаузен — ФРН, П. Булез — Франція, А. Пуссер — Бельгія та ін.) як реакція на *серіалізм*, що, навпаки, передбачав граничну регламентацію структури муз. тексту.

У творчості укр. композиторів А. разом з ін. засобами муз. авангардизму почали використовувати від поч. 60-х рр. випускники класу Б. Лятошинського: **Л. Грабовський** («Симфонічні фрески», 1961, «Тріо для фортепіано, скрипки і контрабаса», 1964), **В. Годзяцький** («Розриви площин» для фортепіано, 1973; «Домашні скерцо» для інструм. ансамблю, 1967), **В. Сильвестров** («Симфонія № 2», 1965), **В. Губа** («Демарш» для фортепіано, 1966) та ін. Як і додекафонію, А. в рад. Україні було затавровано як прояв «буржуазної ідеології». Від серед. 70-х рр. офіц. ставлення до А. дещо змінюється: використання її «окремих елементів та засобів» у мистецтві соціаліст. реалізму визнається можливим. Перший твір в укр. музиці, оцінений владою з таких «ліберальних» позицій, — Симфонія № 3 «Я стверджуюсь» **Є. Станковича** (на вірші П. Тичини, 1976; Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка, 1977; у її другій частині використано А.). Від серед. 70-х рр. А. є осн. засобом виразності не лише для

композиторів-шістдесятників (крім В. Годзяцького, Л. Грабовського, В. Сильвестрова, Є. Станковича, чималу роль вона відіграє у творчості **В. Бібика**, **Ю. Іщенка**, **А. Никодемовича**), а й знач. частини композиторів середнього (**В. Зубицький**, **О. Левкович**, В. Ланюк, **В. Мужчиль**, **В. Шумейко**, **І. Щербаков**) і молодшого (**С. Зажитько**, **Ю. Гомельська**, **О. Гугель**, **О. Козаренко**, **К. Цепколенко**, Л. Юрина та ін.) поколінь. А. широко застосовується не лише в інструм., а й у вокал. музиці (серед перших зразків — 5 хорів В. Бібика за романом «Гарячий сніг» Ю. Бондарева, 1975), у деяких мист. зразках знайдено органіч. синтез А. та укр. етнофольклор. засад (симфонія-легенда «Вечір на Івана Купала» Л. Грабовського, фольк-опера «Цвіт папороті» Є. Станковича, «Concerto festivo» В. Зубицького — один із перших алеатор. творів для оркестру укр. нар. інструментів, 1982). Остан. часом А. є одним із чільних знарядь муз. гумору (цикл «Ще...» С. Зажитька, «Кінець гри» Л. Юриної, 1995, «Мерзота» С. Ярунського, 1997 та ін.).

Рекомендована література

1. W. Meyer-Eppler. Statistische und psychologische Klangprobleme, I. Die Reihe. Wien, 1955;
2. P. Boulez. Alea // Nouvelle revue Française. Paris, 1957. № 59;
3. E. Thomas. Was ist Aleatorik? // Melos, Jahrg. 28. 1961. № 7-8;
4. Шнеерсон Г. О музыке живой и мертвой. Москва., 1964;
5. W. Lutoslawski. Materialy do monografii, zestanil S. Jarocinski. Warszawa, 1967;
6. Раппопорт Л. Выдающийся мастер // Сов. музыка. 1969. № 7;
7. R. Stuckenschmidt. Twentieth century music. New York, 1969;
8. Шнеерсон Г. Сериализм и алеаторика — «тождество противоположностей» // Сов. музыка. 1971. № 1.

О. О. Різник

Бібліографічний опис:

Алеаторика / О. О. Різник // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43604>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).